

qui mal li fan, per amor del N. S.», *Homilies*, 10r. Evolució fonètica no pas sorprenent puix que correspon a una forma primera *daun* resultat de la vocalització de la *m* del grup *-MN*: el diftong *au* es clougué després, com sempre, en *ò*; i aqueixa vocalització es troba en *escon* SCAMNUM i altres casos catalans, mentre que en gascò el resultat *au* va perdurar en aquest i en altres casos (*daune* DOMINA): *daun* es llegeix encara en quatre docs. de Bigorra i Bearn en el S. XIII, *daunar* 'danyar' una vegada en un de Bigorra també del XIII (junt amb dos casos de *dan* i dos de *dam*), Luchaire, *Recueil d'anc. T. Gc.* (gloss., s. v.) i segueix igual en el S. XV: «que anen fora de fer *daun* en messes», 1406 (*Livre Vert de Benac*, p. 113), doc. de 1406.

En català és tant o més freqüent que *dan* en els primers segles, segurament més fins a la major part del S. XIII. En efecte, en la documentació el trobem en massa. En els docs. urgellencs en vulgar p. p. Pere Pujol veiem un cas de *dan* en un doc. de la Seu de 1244, que és la dada més antiga que trobo d'aquesta forma (9.25), però *don* en un de la Seu i en un de Cerdanya, tots dos dels anys 1230-57, i *don* en un d'Orcau datat de 1242 (11.9, 14.9, 8.52). Segueix després trobant-se abundós en tota espècie de docs., sempre en context ben clar: «de tot açò se clame lo dit Domingo, et del *don* e del destrig que el fait <llleg. *fed* o *fet*? *FECIT*>, de la festa de sen Martí ençà, per aquels diners», Nargó, 1252 (Miret, *CongrILLCat.*, 525); «temén-sse que --- pogués venir a --- Tortosa gran *don* e gran escàndel e dién --- que d'assò era feyt prejudici a la seynoria», Tort., 1285 (*BABL* VII, 248); «per rahó com no s'estave de manifestar al senyor rey los *dons* e deseretz que preni' en esta honor per en Pere de Palau», Camarasa, 1295-9 (i un altre ib., CaCandi, *MiHistCat.* II, 175, 165); un en un doc. cancelleresc de 1310-20, i en dos altres de 1325, Finke (*Acta Ar.* II, 925; III, 481, 498).

En fi aquesta és encara la forma d'ús general en els grans textos legals del S. XIII, com la trad. dels *Usatges*: «qui falirà osts ni cavalcades a son senyor --- li esmèn lo *don* e les pèrdues e les messions c' aurà fet per lo faliment c' aurà fet» (*NCL.*, 70); i els *Costums de Tortosa*: «con lo senyor del leyn qui molta fadiga e gran trebayl e gran *don* aurà sofert e-l leyn a fer --- n'isca sens algú *profit*», passatge on, com en el següent, li està explícitament oposat el seu contrari: «a *prou* del seu senyor ne a *don*, no pot fer testimoni servu ne libert» (*Ol.*, 449, 171, junt amb molts altres de context no gaire menys instructiu en les pp. 497, 498, 505, 124, 375). En alguns d'aquests textos legals ja concorren les dues formes *dan* i *don*: «si algunes parets seran mijanes entre cases d'alguns, e la un volrà obrar --- si carrega sobre aqueles parets, que o faça en guisa que les parets no-n valen meyns, ne al altre ne venga *don*; car --- auria a refer e restituyr tot lo *dan* e el mal al altre», en els mateixos *CostTort.* (131, i un altre de *dan* ib., 377); «penyores --- de les quals no-s seguiria tan gran *don* com farà per la penyora del dit bestiar» en els *Privilegis*

d'Ulldecona, de 1328, però *dan* ib. allí mateix, any 1335 (pp. 38, 100).

També coexisteixen *dan* i *don* en la *Cròn.* de Jaume I (33, 236); però en general en els escriptors trobem *dan* des de la fi del segle: «anava per les carreres de la ciutat, e com atrobava null home lech qui erràs --- lo repreneia e no-n temia blasme ni *dan* de sa persona», Llull (*Blanq.* II, 169.13) i així en Llull a cada pas (*Blanq.* II, 169.13; *DoctrPu.*, Gili, 116; *Merav.*, O. C. I, § 7). És, en efecte, la forma que es generalitza, en la llengua des de molt aviat en el S. XIV. En particular, és la que apareix en Ausiàs I, no pas amb pocs exs., en JoMartorell: «la mia mà ha acostumat de perdonar als hòmens vençuts --- e no fer-los *dan*» (Ag. I, 156; de nou I, 16, 58, 82; II, 121, etc.; *NCL.* II, 104.7).

Ens podríem preguntar si en algunes d'aquestes formes no hi ha un error de les eds. o si no es tracta d'una mera grafia.¹ De fet és tot al contrari. Allà, per ex., on Bofarull imprimeix *dany* en la *Cròn.* de Muntaner (p. 22), el text antic duria *damnatge*, tal com ha llegit Casac. en el bon ms. que transcriu en la seva ed.: «que-ls sarraïns --- pensaren que faessen ajust en un fort castell qui és a una llega prop de Xàtiva, qui ha nom Muntesa, e que d'aquell loc darien *damnatge* a tota la terra» (I, 32, § 10); altrament Muntaner sol usar *dan* (19.21, § 3). Les rimes, en tot cas, ens mostren, i en autors de llenguatge intransigentment popular, que *dan* era encara la forma general a mitjans del S. XV: «perquè tant nòu / tal ignorància / als qui ab ànsia / e treballs vans, / perills e *dans*, / caça seguexen», JRoig, i rimant amb *cans* 'gossos' (*Spill*, vv. 226, 8489).

Tanmateix hi ha diverses proves, escadusseres però bastant repetides, que ja en el S. XV i fi del XIV, i fins, excepcionalment al principi d'aquest, havia començat a aparèixer algun cas de *dany*, sens dubte amb caràcter de variant vulgar i rebutjada, de moment, per la llengua comuna. En la correspondència de Perpinyà amb la ciutat de Barcelona, en l'any 1438, apareixen junts un cas de tots dos: «per guardar de pendre *dany* en aquesta terra --- per lo gran *dan* que s'poria per lo dit acte seguir».² Que restà molt rar ho proven els abundants i conscienciosos despullaments d'Alart: entremig d'una vintena de casos de *dan* en els Ss. XIII-XV no troba més que una excepció (a interpretar *dāy*): «ha fet stimar lo *dain* donat a una vinya» en doc. de 1339; i fins i tot tan tard com 1531 encara constata la persistència de la forma medieval amb *-n*, si bé vacilant amb *-ny*: «del *dan* que poden patir los casals, ultra los *dany*s que han ya encorregut» (*InvLC*). De tota manera hem d'admetre que aquesta forma devia córrer poc o molt, i que per tant un autor se'n podia servir, en cas de necessitat si la rima l'hi empenyia, com sembla haver-ho fet una vegada Eiximenis, quan refà els versos de Cerverí.³

En tot cas la forma *dany* comença de trobar-se ja amb caràcter predominant des de la fi del S. XV: ultra el cas de Comalada que en cita *AlcM*, tenim *dany* dos cops en un doc. mall. de 1493 i un en un de 1527